

KONSTRUKCJA APELACJI JAKO ŚRODKA ODWOŁAWCZEGO W PROCESIE KARNYM

Dariusz Świecki

NOWE WYDANIE PO ZMIANACH

WYDANIE **2**

KONSTRUKCJA APELACJI JAKO ŚRODKA ODWOŁAWCZEGO W PROCESIE KARNYM

Dariusz Świecki

WYDANIE **2**

Stan prawny na 1 lutego 2023 r.

Uwzględniono zmiany wynikające z ustawy z 7.07.2022 r.

o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych

innych ustaw (Dz.U. poz. 2600) wchodzące w życie 14.03.2023 r.

(por. druk sejmowy nr 2860 – planowane zmiany terminu wejścia w życie)

Wydawca

Klaudia Szawłowska

Redaktor prowadzący

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-339-5

2. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział I	
Konstytucyjny i konwencyjny standard kontroli odwoławczej	19
Rozdział II	
Apelacja jako środek odwoławczy	29
1. Uwagi ogólne	29
2. System środków odwoławczych	30
3. Cechy apelacji jako środka odwoławczego	35
Rozdział III	
Otwarcie drogi do wniesienia apelacji	38
1. Przedmiot zaskarżenia	38
2. Wniosek o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku	40
3. Zakres przedmiotowy i podmiotowy wniosku o sporządzenie na piśmie uzasadnienia wyroku	49
3.1. Uwagi ogólne	49
3.2. Oznaczenie zakresu wniosku	49
3.3. Zasady sporządzania uzasadnienia wyroku wydanego w trybach konsensualnych	53
3.4. Zakres wniosku a granice kontroli odwoławczej	55
3.5. Odmowa przyjęcia wniosku	57

4. Doręczenie wyroku z uzasadnieniem	58
5. Formularzowa forma uzasadnienia wyroku	64

Rozdział IV

Warunki skutecznego wniesienia apelacji	68
1. Dopuszczalność wniesienia apelacji	68
2. Podmioty uprawnione do wniesienia apelacji	71
3. <i>Gravamen</i> (interes prawny)	75
4. Termin do wniesienia apelacji	78
5. Przywrócenie terminu do wniesienia apelacji	81

Rozdział V

Zasady sporządzania apelacji	83
1. Uwagi ogólne	83
2. Wymagania formalne apelacji	83
2.1. Uwagi ogólne	83
2.2. Warunki formalne apelacji jako pisma procesowego ...	84
2.3. Warunki formalne apelacji jako środka odwoławczego	87
2.3.1. Uwagi ogólne	87
2.3.2. Kierunek apelacji	88
2.3.3. Zakres zaskarżenia	90
2.3.4. Zarzuty odwoławcze	98
2.3.4.1. Uwagi ogólne	98
2.3.4.2. Zarzut obrazy prawa materialnego (art. 438 pkt 1 i 1a k.p.k.)	106
2.3.4.3. Zarzut obrazy przepisów postępowania	115
2.3.4.4. Zarzut błędu w ustaleniach faktycznych	127
2.3.4.5. Zarzut rażącej niewspółmierności kary, środka karnego, nawiązki lub nieprawidłowego orzeczenia o środku zabezpieczającym, przypadku lub o innym środku	132
2.3.5. Wniosek odwoławczy	137
2.3.6. Uzasadnienie apelacji	139

2.3.7. Odpisy apelacji	141
2.3.8. Przymus adwokacko-radcowski	144
3. Odpowiedź na apelację	149

Rozdział VI

Granice kontroli apelacyjnej	151
1. Uwagi ogólne	151
2. Elementy wyznaczające granice kontroli odwoławczej	152
3. Zakaz stawiania niektórych zarzutów odwoławczych w trybach konsensualnych (art. 447 § 5 k.p.k.)	162
4. Zakaz stawiania zarzutów odwoławczych dotyczących uchybień podlegających usunięciu w trybie uzupełnienia wyroku (art. 447 § 6 k.p.k.)	168
5. Zakaz stawiania zarzutów odwoławczych nieprzeprowadzenia dowodu z urzędu (art. 427 § 3a k.p.k.)	170
6. Zakaz stawiania zarzutów odwoławczych naruszenia gwarancji procesowych w wypadku niezłożenia wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu przeprowadzonego pod nieobecność oskarżonego lub obrońcy (art. 378a § 4 k.p.k.)	170

Rozdział VII

Granice orzekania sądu odwoławczego	172
1. Uwagi ogólne	172
2. Kierunek orzekania	173
3. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	182
4. Reguła <i>ne peius</i>	202
5. Orzekanie poza granicami zaskarżenia i podniesionymi zarzutami	208
5.1. Uwagi ogólne	208
5.2. Orzekanie poza podmiotowymi granicami zaskarżenia (art. 435 k.p.k.)	209
5.3. Orzekanie poza przedmiotowymi granicami zaskarżenia	213
5.3.1. Bezwzględne przyczyny odwoławcze (art. 439 § 1 k.p.k.)	213

5.3.2. Rażąca niesprawiedliwość orzeczenia (art. 440 k.p.k.)	223
5.3.3. Poprawienie błędnej kwalifikacji prawnej czynu (art. 455 k.p.k.)	232
5.4. Przełamanie kierunku zaskarżenia na korzyść oskarżonego (art. 434 § 2 k.p.k.)	237
6. Ograniczenie rozpoznania apelacji (art. 436 k.p.k.)	238

Rozdział VIII

Zaskarżenie uzasadnienia wyroku	242
--	-----

Rozdział IX

Przebieg postępowania apelacyjnego	249
1. Uwagi ogólne	249
2. Postępowanie w sądzie pierwszej instancji	249
2.1. Uwagi ogólne	249
2.2. Badanie warunków apelacji	250
2.3. Postępowanie międzyinstancyjne	253
3. Postępowanie przed sądem drugiej instancji	254
3.1. Uwagi ogólne	254
3.2. Ponowne badanie warunków apelacji	255
3.3. Forum orzekania	258
3.3.1. Uwagi ogólne	258
3.3.2. Rozpoznanie apelacji na posiedzeniu	258
3.3.3. Rozpoznanie apelacji na rozprawie	260

Rozdział X

Przebieg rozprawy apelacyjnej	262
1. Przygotowanie rozprawy apelacyjnej	262
2. Ogólny porządek rozprawy apelacyjnej	272
3. Rozpoczęcie rozprawy apelacyjnej	275
3.1. Uwagi ogólne	275
3.2. Rozprawa apelacyjna w formie zdalnej	277
3.3. Udział stron i innych uczestników postępowania	278
4. Przewód sądowy	291
4.1. Uwagi ogólne	291
4.2. Sprawozdanie sędziego sprawozdawcy	292

4.3. Odstąpienie od ustnego sprawozdania	293
4.4. Wyjaśnienia, oświadczenia i wnioski stron	294
4.5. Zasady przeprowadzania dowodów w instancji odwoławczej	300
4.5.1. Uwagi ogólne	300
4.5.2. Zakres postępowania dowodowego	301
4.5.3. Prekluzja dowodowa	308
4.5.4. Dopuszczenie dowodu	312
4.5.5. Oddalenie wniosku dowodowego	314
5. Zwrot akt sprawy w celu uzupełnienia uzasadnienia wyroku	318
6. Przedstawienie zagadnienia prawnego	323
7. Głosy końcowe	326
8. Rodzaje wyroków sądu odwoławczego	330
8.1. Uwagi ogólne	330
8.2. Wyrok utrzymujący w mocy	333
8.3. Wyrok zmieniający	334
8.4. Wyrok uchylający	338
9. Rozpoznanie apelacji od wyroku skazującego wydanego w trybie konsensualnym	350
10. Zasady sporządzania i doręczania uzasadnienia wyroku sądu odwoławczego	355
11. Uzasadnienie wyroku sądu odwoławczego	366
12. Rodzaje orzeczeń po rozpoznaniu zażalenia od uzasadnienia wyroku i ich uzasadnienie	382
Bibliografia	387

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Akty prawne

- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)
- k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2022 r. poz. 859 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze zm.)
- konwencja europejska, EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.)
- k.p.k. z 1928 r. – rozporządzenie Prezydenta RP z 19.03.1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1950 r. Nr 40, poz. 364 ze zm.)
- k.p.k. z 1969 r. – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 13, poz. 96 ze zm.)
- k.p.w. – ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2022 r. poz. 1124 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)
- MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)

p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.)
p.u.s.w.	– ustawa z 21.08.1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2250)
r.u.s.p.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.)
u.o.i.n.	– ustawa z 5.08.2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 742 ze zm.)
u.o.s.k.	– ustawa z 23.06.1973 r. o opłatach w sprawach karnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 123)
ustawa o SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2023 r. poz. 123 ze zm.)

2. Czasopisma, publikatory i inne

BSP	– Białostockie Studia Prawnicze
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
NP	– Nowe Prawo
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSNKKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Zbiór Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – seria A
Pal.	– Palestra
PiP	– Państwo i Prawo
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkł.	– Prokuratura i Prawo – dodatek Orzecznictwo
PS	– Przegląd Sądowy
SA	– sąd apelacyjny

SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
Zb.Orz.	– Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego Izby Karnej

WSTĘP

Historia skodyfikowanej apelacji jako środka odwoławczego jest powiązana z przemianami ustrojowymi w naszym kraju, w wyniku których dokonywano również reformy procedury karnej. W okresie II Rzeczypospolitej apelacja jako środek odwoławczy funkcjonowała na gruncie Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. W czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej apelacja zniknęła z procedury karnej po reformie z 1949 r.¹, gdyż zastąpiła ją rewizja. Po transformacji ustrojowej zapoczątkowanej w 1989 r. apelacja została przywrócona ustawą z 29.06.1995 r., która weszła w życie z dniem 1.01.1996 r.² Ustawa ta znowelizowała Kodeks postępowania karnego z 1969 r. w zakresie postępowania odwoławczego. Zastąpiono nazwę środka odwoławczego „rewizja” nazwą „apelacja”, która następnie została wprowadzona do Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. Jednakże, poza zmianą nazwy, nie uległ początkowo zmianie model postępowania odwoławczego, co świadczy o tym, że do terminologii nie należy przywiązywać nadmiernego znaczenia, gdyż o charakterze określonego środka odwoławczego nie decyduje jego nazwa, lecz wewnętrzna struktura. Wprowadzona wówczas apelacja stanowiła w rzeczywistości kopię rewizji, która została zbudowana z elementów apelacji i kassacji z okresu międzywojennego.

¹ Ustawa z 27.04.1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. Nr 32, poz. 238). Ustawa weszła w życie 1.07.1949 r.

² Ustawa z 29.06.1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 89, poz. 443 ze zm.).

Apelacja jako środek odwoławczy kształtuje model postępowania odwoławczego. Model ten ma charakter mieszany, określany też w doktrynie modelem hybrydowym³, w którym występują elementy apelacyjności, kasatoryjności i rewizyjności właściwe poszczególnym systemom środków odwoławczych⁴. W takim modelu ważne jest natomiast właściwe ustawienie proporcji pomiędzy poszczególnymi jego elementami. Po wejściu w życie Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. elementy rewizyjności dominowały nad elementami apelacyjnymi. Nowelizacje z lat 2013 r.⁵ i 2015 r.⁶ zmieniły te proporcje i zdecydowanie zwiększyły apelacyjność postępowania odwoławczego.

Apelacja jako środek odwoławczy od wyroku realizuje konstytucyjny standard dwuinstancyjności postępowania sądowego. Otwarta natomiast pozostaje kwestia zakresu uprawnień sądu odwoławczego do merytorycznego orzekania. Wspomniane nowelizacje z lat 2013 i 2015 zwiększyły to uprawnienie. Pozostają jednak nadal ograniczenia w merytorycznym orzekaniu sądu odwoławczego.

Główną metodą badawczą zastosowaną w tym opracowaniu jest metoda formalno-dogmatyczna, która posłużyła do dokonania analizy i interpretacji obowiązujących przepisów dotyczących apelacji umiejscowionej w systemie środków odwoławczych.

³ Por. R. Kmiecik, *Trójinstancyjny system apelacyjno-kasacyjny czy dwuinstancyjny hybryda rewizyjno-kasacyjna* [w:] *Kierunki i stan reformy prawa karnego*, red. T. Bojarski, E. Skrętowicz, Lublin 1995, s. 69 i n.; K. Marszał, *System apelacyjno-kasacyjny w polskim procesie karnym* [w:] *Węzłowe zagadnienia procedury karnej. Księga ku czci profesora Andrzeja Murzynowskiego*, red. P. Kruszyński, Warszawa 1997, s. 166 i n.; Z. Doda, *Model postępowania odwoławczego w świetle projektu kodeksu postępowania karnego* [w:] *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993, s. 506 i n.; D. Świecki, *Bezpośredniość czy pośredniość w polskim procesie karnym. Analiza dogmatycznoprawna*, Warszawa 2013, s. 254 i n.

⁴ Por. A. Kaftal, *System środków odwoławczych w polskim procesie karnym: rozważania modelowe*, Warszawa 1972, s. 13 i n.; R. Kmiecik, *Zasada kontroli* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 2, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1665–1667.

⁵ Ustawa z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247 ze zm.).

⁶ Ustawa z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396).

Kompleksowa prezentacja apelacji została poprzedzona analizą standardów konstytucyjnych i konwencyjnych, które dotyczą środków zaskarżenia w kontekście normatywnych rozwiązań zawartych w Kodeksie postępowania karnego. W tej płaszczyźnie zaprezentowano apelację jako środek odwoławczy umiejscowiony w systemie kontroli odwoławczej. Wskazano także cechy charakterystyczne apelacji.

Głównym celem pracy jest przedstawienie konstrukcji apelacji jako środka odwoławczego służącego do zaskarżenia wyroku lub jego uzasadnienia. Elementy składowe apelacji nie tylko stanowią warunki formalne skutecznego jej wniesienia, lecz także rzutują na zakres kontroli odwoławczej, a następnie na granice orzekania sądu odwoławczego. Mają one różne znaczenie i różny wpływ na rozpoznanie sprawy – od niewielkiego, jak wniosek odwoławczy, po zasadnicze, jak zakres zaskarżenia i zarzuty odwoławcze. Wszystkie zostały omówione. Jednak szczególny nacisk został położony na zarzuty odwoławcze. Wskazano istotne cechy oraz zasady i sposób ich formułowania. Zarzuty odwoławcze jako element składowy środka odwoławczego odgrywają znaczącą rolę w systemie kontroli odwoławczej, gdyż w wypadku ich postawienia sąd odwoławczy jest nimi związany. Prawidłowa budowa zarzutu odwoławczego ma więc duże znaczenie przy rozpoznawaniu apelacji.

W pierwszej jednak kolejności przedstawiono drogę do wniesienia apelacji, poczynawszy od złożenia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku po jej rozpoznanie. Skuteczne wniesienie apelacji zobowiązuje sąd odwoławczy do jej rozpoznania. Następuje ono w granicach wskazanych przez skarżącego, które określają zakres kontroli odwoławczej oraz granice orzekania sądu odwoławczego. Apelację rozpoznaje sąd drugiej instancji. Wobec tego przedstawiono także przebieg postępowania apelacyjnego. Sąd ten rozpoznaje apelację co do zasady na rozprawie. Omówiono więc także przebieg rozprawy apelacyjnej w poszczególnych jej etapach. Zakończenie postępowania przed sądem drugiej instancji następuje w związku z wydaniem wyroku. Rodzaje wyroków sądu odwoławczego związane są z zakresem uprawnień tego sądu. Obecnie dominuje uprawnienie do merytorycznego orzekania. Wobec tego przedsta-

wiono podstawy wydania poszczególnych wyroków, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów regulujących wyrok uchylający i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania. Podlega on obecnie zaskarżeniu w drodze skargi na wyrok sądu odwoławczego. Wydanie wyroku przez sąd odwoławczy otwiera drogę do jego zaskarżenia nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia. Istotny w tym aspekcie jest obowiązek sądu odwoławczego sporządzenia na wniosek lub z urzędu pisemnego uzasadnienia. Zakres i wymogi tego uzasadnienia zostały szczegółowo omówione. Przedstawiono też zasady zaskarżenia apelacją uzasadnienia wyroku sądu pierwszej instancji oraz przebieg postępowania odwoławczego.

W publikacji wykorzystano dorobek piśmiennictwa i bogate orzecznictwo Sądu Najwyższego. Zawiera ona także praktyczne wskazówki dotyczące budowy apelacji.

Uwzględniono również zmiany wynikające z ustawy z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2600) wchodzące w życie 14.03.2023 r. W Sejmie trwają jednak prace nad przesunięciem tego terminu na 1.10.2023 r. (rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2860, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2860>, dostęp: 1.02.2023 r.).

Rozdział I

KONSTYTUCYJNY I KONWENCYJNY STANDARD KONTROLI ODWOŁAWCZEJ

Wzorzec ukształtowania systemu środków zaskarżenia w postępowaniu karnym wskazany został w art. 78 i 176 Konstytucji RP. Z art. 78 Konstytucji RP wynika zasada kontroli orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Od tej zasady ustawa może wprowadzić wyjątki¹. Przepis ten w zakresie oceny pierwszoinstancyjnego charakteru orzeczenia sądu wywołuje wątpliwości interpretacyjne. Może bowiem zostać odczytany w aspekcie przedmiotu orzekania bądź poziomu orzekania. W pierwszym przypadku należy przyjąć, że zaskarżeniu powinno podlegać orzeczenie wydane po raz pierwszy w określonej kwestii, niezależnie od tego, czy zapadło w pierwszej czy w drugiej instancji. W drugim przypadku zaskarżeniu powinny podlegać tylko orzeczenia wydane na określonym poziomie, tj. w pierwszej instancji. W tej kwestii stanowisko Trybunału Konstytucyjnego

¹ Zob. szerzej P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 101 i 230–231; Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka)*, PiP 1997/11–12, s. 86–105; W. Daszkiewicz, *Konstytucyjne prawo do sądu a nowy Kodeks postępowania karnego (zagadnienia wybrane)* [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, red. E. Skrętowicz, Warszawa 1997, s. 39–60; A. Zieliński, *Konstytucyjny standard instancyjności postępowania sądowego*, PiP 2005/11, s. 3 i n.; P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 149 i n.; P. Wiliński, *Dwuinstancyjność postępowania karnego w świetle Konstytucji* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011, s. 565 i n.; wyrok TK z 2.04.2001 r., SK 10/00, OTK-A 2001/3, poz. 52.

nie jest jednolite. Wyrażony został pogląd, że art. 78 Konstytucji RP wymaga, aby przedmiotem zaskarżenia stały się orzeczenia wydane w pierwszej instancji (kryterium poziomu orzekania). Według tego stanowiska sądem pierwszej instancji jest sąd, przed którym wszczęte zostało postępowanie w kwestii zasadniczej². Odmienny pogląd opiera się na założeniu, że orzeczeniem wydanym w pierwszej instancji jest orzeczenie wydane po raz pierwszy niezależnie od usytuowania danego sądu w hierarchicznej strukturze sądów (kryterium przedmiotu orzekania)³.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego zakres stosowania art. 78 Konstytucji RP jako wzorca kontroli konstytucyjnej określany jest przez pryzmat użytego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP wyrazu „sprawa”. Wobec tego Trybunał Konstytucyjny przyjmuje, że jeżeli sąd rozpatruje sprawę w rozumieniu tego przepisu, to postępowanie w tej sprawie powinno mieć charakter kontrolny.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego nadaje się autonomiczne znaczenie pojęciu sprawy użytemu w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Nie pokrywa się ono z rozumieniem pojęcia sprawy w poszczególnych postępowaniach sądowych. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjmuje się, że pojęcie sprawy użyte w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP zakresem przedmiotowym obejmuje wszelkie sytuacje, w których zachodzi konieczność rozstrzygnięcia o prawach danego podmiotu, a jednocześnie natura tych stosunków prawnych wyklucza arbitralność rozstrzygania o sytuacji prawnej podmiotu przez drugą stronę stosunku. Dla pojęcia sprawy ważne jest, aby postępowanie dotyczyło wolności i praw konstytucyjnych danego podmiotu⁴.

Zasada kontroli wynikająca z art. 78 Konstytucji RP spełnia dwie istotne funkcje. Z jednej strony gwarantuje, że po wydaniu orzecz-

² Por. wyroki TK: z 31.03.2009 r., SK 19/08, OTK-A 2009/3, poz. 29; z 12.01.2010 r., SK 2/09, OTK-A 2010/1, poz. 1; z 2.06.2010 r., SK 38/09, OTK-A 2010/5, poz. 46.

³ Por. wyrok TK z 27.03.2007 r., SK 3/05, OTK-A 2007/3, poz. 32.

⁴ Por. przykładowo wyroki TK: z 12.05.2003 r., SK 38/02, OTK-A 2003/5, poz. 38, i z 27.05.2008 r., SK 57/06, OTK-A 2008/4, poz. 63. Zob. także P. Wiliński, *Proces karny...*, s. 132–137.

nia rozstrzygającego jego sprawę w pierwszej instancji podmiot może żądać skontrolowania tego rozstrzygnięcia. Z drugiej zaś strony powoduje, że każdy sąd orzekający w pierwszej instancji musi się liczyć z tym, iż jego rozstrzygnięcie może zostać poddane kontroli odwoławczej⁵.

Zasada kontroli odnośnie do postępowania sądowego została rozwinięta w art. 176 ust. 1 Konstytucji RP przez stwierdzenie, że postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne⁶. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że z ustanowionej w tym przepisie zasady dwuinstancyjnego postępowania sądowego wynika:

- 1) dostęp do drugiej instancji (przyznanie stronom środka zaskarżenia);
- 2) powierzenie rozpoznania sprawy drugiej instancji sądowej wyższego szczebla;
- 3) odpowiednie ukształtowanie procedury przed sądem drugiej instancji, tak aby sąd ten mógł zbadać sprawę i wydać merytoryczne rozstrzygnięcie⁷.

Porównanie art. 78 z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP prowadzi do stwierdzenia, że zawarte w art. 78 pojęcie zaskarżalności ma inne znaczenie normatywne niż użyte w art. 176 ust. 1 określenie „instancyjność”. Pojęcie zaskarżalności ma konotacje procesowe, gdyż oznacza ko-

⁵ Por. K. Marszał, *Instancyjność postępowania sądowego w świetle artykułu 176 ustę 1 Konstytucji Rzeczypospolitej* [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci profesora Stanisława Waltosia*, red. J. Czapska [i in.], Warszawa 2000, s. 701.

⁶ Por. K. Marszał, *Instancyjność...*, s. 703 i 704; zdaniem autora wymóg postępowania dwuinstancyjnego, jako minimalny warunek konstytucyjny, jest zachowany, jeżeli w postępowaniu przed sądem przewiduje się środek odwoławczy od orzeczenia wydanego przez sąd pierwszej instancji, bez względu na to, czy jest to środek odwoławczy o charakterze bezwzględnie czy też względnie dewolutywnym. Zob. też D. Świecki, *Konstytucyjna zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego a możliwość reformatoryjnego orzekania w instancji odwoławczej w świetle wchodzącej w życie 1 lipca 2015 roku nowelizacji Kodeksu postępowania karnego* [w:] *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 r. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*, red. T. Grzegorzczak [i in.], Warszawa 2014, s. 215 i n.

⁷ Wyrok TK z 13.07.2009 r., SK 46/08, OTK-A 2009/7, poz. 109.

nieczność wykształcenia mechanizmu kontroli. Pojęcie instancyjności wiąże się natomiast z poziomem kontroli, co wymaga ustrojowego jej ukształtowania.

Zasadą dwuinstancyjności postępowania sądowego objęte są orzeczenia wydane w pierwszej instancji. Oznacza to, że Konstytucja RP nie gwarantuje możliwości zaskarżenia orzeczenia wydanego w drugiej instancji. W postępowaniu karnym sądem pierwszej instancji jest sąd, przed którym zostało wszczęte postępowanie na podstawie skargi uprawnionego oskarżyciela (art. 14 § 1 k.p.k.). Dlatego też zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego odnieść należy tylko do postępowania głównego (zasadniczego). W konsekwencji zakresem przedmiotowym art. 176 ust. 1 Konstytucji RP objęte są jedynie orzeczenia kończące postępowanie przed sądem pierwszej instancji w jego zasadniczym nurcie. Natomiast zasada kontroli unormowana w art. 78 Konstytucji RP ma szerszy zakres, gdyż obejmuje także orzeczenia o charakterze incydentalnym (wpadkowym) lub ubocznym. Jednak zaskarżalność tych rozstrzygnięć zależy od przedmiotu rozstrzygania. Jeżeli jest nim sprawa w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, to wówczas konieczne jest wprowadzenie mechanizmu kontroli. Sposób jego ukształtowania pozostawiony jest ustawodawcy zwykłemu. Może to być kontrola pozioma, tzw. instancyjność pozioma, albowiem w stosunku do tej kategorii rozstrzygnięć zasada kontroli nie wymaga usytuowania organu kontrolującego jako hierarchicznie wyższego wobec organu kontrolowanego. W oparciu o konstytucyjny wzorzec w postaci art. 78 i 45 ust. 1 Konstytucji RP ustawodawca wprowadza zaskarżalność niektórych decyzji incydentalnych wydanych w postępowaniu odwoławczym, np. w art. 426 § 2 k.p.k. W tych przypadkach jest to zawsze zaskarżalność pozioma mieszcząca się w standardzie dwuinstancyjności postępowania sądowego.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazuje się również, że ustawodawca ma swobodę w kształtowaniu przebiegu postępowania w drugiej instancji, gdyż z art. 176 ust. 2 Konstytucji RP wynika, że postępowanie przed sądem, jak również kształt procedury odwoławczej, określają ustawy. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego nie istnieje zatem konstytucyjne wymaganie, aby procedura odwo-

ławcza w każdym stadium sprawy zawsze przybierała taką formę, jaka występuje w modelu pełnej apelacji. Jednakże konstytucyjny standard postępowania odwoławczego nie ogranicza się do samego dostępu do instancji odwoławczej. Dlatego też Trybunał Konstytucyjny sformułował pewne wymagania względem apelacji i podkreślił, że z punktu widzenia regulacji zawartych w Konstytucji RP środek zaskarżenia powinien być skuteczny w tym sensie, iż powinien umożliwiać merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy w postępowaniu odwoławczym oraz zapewniać obiektywną i rzeczywistą kontrolę orzeczeń wydanych w pierwszej instancji⁸.

Natomiast w regulującym prawo do sądu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP nie jest unormowane prawo dostępu także do sądu drugiej instancji. To uprawnienie wynikające z zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego stanowi jedynie wzmocnienie prawa do sądu i jest swoją istotą emanacją dostępu do sądu w ogóle⁹.

Ważne znaczenie dla funkcjonowania zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego w procedurze karnej ma fakt, że na gruncie prawa międzynarodowego „prawo do drugiej instancji” należy do standardów rzetelnego procesu¹⁰. Nie wynika ono co prawda wprost z europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹¹, gdyż art. 6 konwencji wymaga jedynie, aby państwa-strony zagwaran-

⁸ Por. wyroki TK: z 12.06.2002 r., P 13/01, OTK-A 2002/4, poz. 42; z 13.01.2004 r., SK 10/03, OTK-A 2004/1, poz. 2; z 16.12.2008 r., P 68/07, OTK-A 2008/10, poz. 180.

⁹ Por. wyroki TK: z 12.05.2003 r., SK 38/02, OTK-A 2003/5, poz. 38; z 6.12.2004 r., SK 29/04, OTK-A 2004/11, poz. 114; z 27.05.2008 r., SK 57/06, OTK-A 2008/4, poz. 63; z 5.07.2005 r., SK 26/04, OTK-A 2005/7, poz. 78; z 3.07.2008 r., K 38/07, OTK-A 2008/6, poz. 102; także postanowienie SN z 25.10.2007 r., I KZP 33/07, OSNKW 2007/12, poz. 90, z głosem J. Skorupki, OSP 2008/7–8, poz. 80. Zob. szerzej A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Łódź 2006, s. 188 i n.; K. Marszał, *Zaskarżalność decyzji wydanych w procesie karnym*, PS 2007/3, s. 56 i n.

¹⁰ Por. A. Murzynowski, *Podstawowe zasady rzetelnego procesu a problem różnicowania form postępowania w sprawach o przestępstwa*, Prok. i Pr. 2001/1, s. 7–8.

¹¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.), w stosunku do Polski weszła w życie 19.01.1993 r.

towały dostęp do sądu w sytuacjach opisanych w tym przepisie. Przepis ten nie gwarantuje więc dostępu do całego toku instancji¹². Natomiast do systemu konwencji europejskiej prawo do odwołania zostało wprowadzone przez Protokół nr 7 sporządzony 22.11.1984 r. w Strasburgu do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 2003 r. Nr 42, poz. 364)¹³. Prawo to wynika natomiast wprost z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁴. Warto zauważyć, że na gruncie konwencji europejskiej prawo do odwołania jest gwarantowane tylko oskarżonemu oraz że doznaje ono wyjątków. Artykuł 2 ust. 1 i 2 wspomnianego protokołu dodatkowego nr 7 stanowi bowiem, że: „Każdy, kto został uznany przez sąd za winnego popełnienia przestępstwa, ma prawo do rozpatrzenia przez sąd wyższej instancji jego sprawy, tak w przedmiocie orzeczenia o winie, jak i co do kary. Korzystanie z tego prawa, a także jego podstawy, ureguluje ustawa. Wyjątki od tego prawa mogą być stosowane w przypadku drobnych przestępstw, określonych w ustawie, lub w przypadkach, gdy dana osoba była sądzona w pierwszej instancji przez Sąd Najwyższy lub została uznana za winną i skazana w wyniku zaskarżenia wyroku uniewinniającego sądu pierwszej instancji”.

Natomiast żadne wyjątki nie zostały przewidziane w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, który w art. 14 ust. 5 stanowi, że każda osoba skazana za przestępstwo ma prawo odwołania się do sądu wyższej instancji. Przepis ten powinien być interpretowany w ten sposób, że uprawnienie do zaskarżenia wyroku skazującego dotyczy nie tylko orzeczenia wydanego w pierwszej instancji, lecz także wyroku sądu drugiej instancji, który po raz pierwszy ska-

¹² Por. P. Hofmański, *Konwencja europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 227.

¹³ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167 ze zm.); art. 14 ust. 5 MPPOiP stanowi, że każda osoba skazana za przestępstwo ma prawo odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpatrzenia orzeczenia o winie i karze zgodnie z ustawą.

¹⁴ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167 ze zm.); art. 14 ust. 5 MPPOiP stanowi, że każda osoba skazana za przestępstwo ma prawo odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpatrzenia orzeczenia o winie i karze zgodnie z ustawą.

zał oskarżonego. W konsekwencji przyznanie takiego uprawnienia sądowi odwoławczemu wymagałoby wprowadzenia mechanizmów kontrolnych¹⁵. W świetle tego standardu wprowadzony w art. 454 § 1 k.p.k. zakaz merytorycznego orzekania przez sąd odwoławczy należy uznać za słuszny.

W Kodeksie postępowania karnego zasadę kontroli wyraża art. 425 § 1, prawo do wniesienia apelacji zaś wiąże się z zasadą skargowości, od której zależy uruchomienie procedury apelacyjnej¹⁶. Wszczęcie postępowania apelacyjnego, zgodnie z tą zasadą wyrażoną w art. 14 § 1 k.p.k., może bowiem nastąpić na żądanie uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu¹⁷. Zasada kontroli jest

¹⁵ Por. W. Jasiński, *Redukcja postępowania przed sądem pierwszej instancji a konstytucyjny i konwencyjny standard prawa do odwołania się w sprawach karnych* [w:] *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, red. S. Steinborn, Warszawa 2016, s. 120; M. Wąsek-Wiaderek, *Wybrane aspekty postępowania odwoławczego w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. w świetle standardów międzynarodowych* [w:] *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, red. S. Steinborn, Warszawa 2016, s. 157.

¹⁶ Por. S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2001, s. 321.

¹⁷ W doktrynie większość autorów przyjmuje podział skarg na zasadnicze, etapowe i incydentalne. Apelacja jest zaliczana do skarg etapowych (tak np. T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009, s. 106; A. Bulsiewicz, M. Jeż-Ludwichowska, D. Kała, D. Osowska, A. Lach, *Przebieg procesu karnego*, Toruń 2003, s. 183; K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny*, Katowice 2003, s. 69; J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–424 k.p.k.*, Kraków 2003, s. 85–86; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–296*, red. P. Hofmański, Warszawa 2011, s. 151; Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Z. Gostyński, t. 1, Warszawa 2003, s. 277–278; na gruncie ustawy z 19.04.1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 13, poz. 96 ze zm.; uchylona) zob. m.in. M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 281–282; M. Lipczyńska, *Polski proces karny*, t. 1, *Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1986, s. 64, oraz K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1996, s. 63). Odmienne natomiast S. Stachowiak, *Funkcje zasady skargowości w polskim procesie karnym*, Poznań 1975, s. 15. Zdaniem tego autora zasada skargowości obejmuje wyłącznie skargi zasadnicze, pozostawiając poza swoim zasięgiem skargi etapowe i skargi incydentalne. Jako argument autor przywołał art. 6 k.p.k. z 1969 r., który mówił tylko o „żądaniu uprawnionego oskarżyciela”. Odmienne również S. Waltoś, *Proces...*, s. 271–272. Autor wprowadza podział skarg na zasadnicze i instrumentalne. Skargi instrumentalne dzieli na etapowe, warunkujące kontrolę nadzwyczajną i incydentalne. Apelację autor zalicza do skarg zasadniczych, które inicjują stadium procesu.

również ściśle powiązana z zasadą prawdy materialnej, gdyż przez kontrolę zaskarżonego wyroku istnieje możliwość oceny, czy poczynione przez sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne odpowiadają prawdzie¹⁸.

Natomiast w przypadku wydania orzeczenia kończącego postępowanie główne (co do przedmiotu procesu) z konstytucyjnej zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego wynika konieczność zapewnienia dostępu do drugiej instancji (przyznanie stronom środka zaskarżenia) oraz powierzenia rozpoznania sprawy drugiej instancji sądowej wyższego szczebla. Natomiast zakres uprawnień kontrolnych pozostawiony jest do uznania ustawodawcy, który może wyposażyć organ kontrolujący w prawo do merytorycznego orzekania co do istoty sprawy. W literaturze wskazuje się, że zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego odnosi się w istocie do możliwości zaskarżenia orzeczenia, a nie do rodzaju orzeczeń wydanych w sądzie odwoławczym¹⁹.

W Kodeksie postępowania karnego ustawodawca wyłącza możliwość merytorycznego orzekania na niekorzyść oskarżonego, gdy wniesiono apelację wyłącznie na jego korzyść, przez ustanowienie zakazu *reformationis in peius* (art. 434 § 1 k.p.k.) – poza wyjątkiem wskazanym w art. 434 § 4 k.p.k. – oraz ogranicza prawo sądu odwoławczego do merytorycznego orzekania na niekorzyść oskarżonego, pomimo wniesienia apelacji na jego niekorzyść, wprowadzając zakaz *ne peius* (art. 454 § 1 k.p.k.).

Ustawodawca nie przewiduje natomiast żadnych ograniczeń w merytorycznym orzekaniu w instancji odwoławczej na korzyść oskarżonego, a nawet zobowiązuje sąd odwoławczy do takiego orzekania, gdy wniesiono apelację na jego niekorzyść (art. 434 § 2 k.p.k.). Dlatego też gdy sąd odwoławczy, korzystając z przysługujących mu uprawnień,

¹⁸ Por. S. Waltoś, *Proces...*, s. 319–320.

¹⁹ Por. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Artykuły 1–467, Warszawa 2014, s. 1547; D. Świecki, *Rozprawa apelacyjna w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 122; J. Izydorczyk, *Granice orzekania sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej*, Łódź 2010, s. 290–291.

orzeka merytorycznie, to nie narusza zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego, skoro sfery uprawnień kontrolnych zasada ta w ogóle nie obejmuje. Dotyczy to także uprawnień sądu odwoławczego do odmiennej oceny dowodów i czynienia własnych ustaleń faktycznych co do istoty sprawy, zarówno na podstawie dowodów zgromadzonych w pierwszej instancji, jak i dowodów przeprowadzonych w instancji odwoławczej w warunkach określonych w art. 452 § 2 k.p.k. Jedyne ograniczenia w tym zakresie wynikają z zakazu *reformationis in peius*, gdyż przy apelacji na korzyść oskarżonego nie można czynić ustaleń faktycznych na jego niekorzyść (poza wyjątkiem wskazanym w art. 434 § 4 k.p.k.), a także wiążą się z realizacją prawa do obrony, gdyż w wypadku wniesienia apelacji na niekorzyść oskarżonego w warunkach określonych w art. 454 § 1 k.p.k. sąd odwoławczy nie może czynić ustaleń faktycznych na niekorzyść oskarżonego i orzekać merytorycznie także na jego niekorzyść.

Przyznanie sądowi odwoławczemu w art. 437 § 2 k.p.k. szerokich uprawnień do merytorycznego orzekania nie narusza konstytucyjnej zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego. Z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika jednoznacznie, że istotą tej zasady jest zapewnienie kontroli rozstrzygnięcia podejmowanego przez sąd pierwszej instancji przez dwukrotną ocenę stanu faktycznego i prawnego sprawy (dwukrotne badanie sprawy). Natomiast dwuinstancyjność postępowania sądowego nie oznacza konieczności dwukrotnego badania każdego ustalenia i każdej jego zmiany dokonanej przez sąd w trakcie postępowania, w szczególności ustaleń podjętych przez sąd odwoławczy²⁰.

Trybunał Konstytucyjny, orzekając o zgodności przepisów dotyczących uprawnień sądu odwoławczego do merytorycznego orzekania z konstytucyjną zasadą dwuinstancyjności postępowania sądowego, w wyroku z 11.03.2003 r., SK 8/02, OTK-A 2003/3, poz. 20, stwier-

²⁰ Por. wyrok TK z 13.07.2009 r., SK 46/08, OTK-A 2009/7, poz. 109. Zob. też J. Izydorczyk, *Granice orzekania sądu...*, s. 65–66; P. Wiliński, *Proces karny...*, s. 162–166; P. Wiliński, *Konstytucyjne uwarunkowania postępowania odwoławczego w procesie karnym* [w:] *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, red. S. Steinborn, Warszawa 2016, s. 107–108; P. Wiliński, *Dwuinstancyjność...*, s. 578.

dził, że orzeczenie sądu odwoławczego oparte na ustaleniach odmiennych od ustaleń sądu niższej instancji nie staje się z tego powodu orzeczeniem pierwszoinstancyjnym, przyjęcie zaś, że sąd odwoławczy staje się – chociażby w ograniczonym zakresie – sądem pierwszej instancji, skutkowałoby swego rodzaju trójinstancyjnością postępowania, od jego orzeczenia bowiem przysługiwać by musiał jakiś środek zaskarżenia – swoista apelacja od wyroku apelacyjnego. Stanowisko to potwierdził Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 13.07.2009 r., SK 46/08, OTK-A 2009/7, poz. 109, uznając, że art. 437 § 1 i 2 k.p.k. w części, która zezwala na dokonywanie w postanowieniach wydanych przez sądy okręgowe zmiany w wyniku rozpatrywania zażaleń prokuratora na postanowienia sądów rejonowych nieuwzględniające wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania polegające na uwzględnieniu tych wniosków i zastosowanie tymczasowego aresztowania, jest zgodny m.in. z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP.

Rozdział II

APELACJA JAKO ŚRODEK ODWOŁAWCZY

1. Uwagi ogólne

Pojęcie apelacji pochodzi od łacińskiego słowa *appellatio*, które spośród kilku znaczeń ma także znaczenie „odwołania się”¹.

W procesie karnym przez pojęcie apelacji należy rozumieć oświadczenie woli, którego istotna treść wyraża się w żądaniu skorygowania (uchylenia lub zmiany) wyroku lub jego uzasadnienia². Apelację należy zaliczyć do oświadczeń woli o charakterze postulującym³.

W języku prawnym i prawniczym słowo „apelacja” jest wyrazem podstawowym, który służy do budowania innych pojęć związanych z postępowaniem odwoławczym. Tak więc, po pierwsze, słowo to występuje w nazwie sądu orzekającego – „sąd apelacyjny” – w wypadkach zaskarżenia orzeczenia wydanego w pierwszej instancji przez sąd okręgowy. Jest to związane z tzw. właściwością funkcjonalną sądu apelacyjnego (art. 26 k.p.k.). Po drugie, „apelacja” jest rodzajem środka odwoławczego. To określenie jest tożsame z pojęciem skargi apelacyjnej (w tym kontekście słowo to zostało użyte w art. 444 k.p.k.,

¹ *Słownik łacińsko-polski*, oprac. K. Kumaniecki, Warszawa 1984, s. 43.

² Por. definicja rewizji sformułowana przez SN w uzasadnieniu uchwały z 20.11.1991 r., I KZP 19/91, OSNKW 1992/3–4, poz. 21, a także definicja zażalenia przedstawiona przez Z. Dodę w opracowaniu *Zażalenie w procesie karnym*, Warszawa 1985, s. 174.

³ Por. T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie...*, 2009, s. 370; S. Waltoś, *Proces...*, s. 46.

a także w przepisach następnych, np. art. 445 § 1 i 2 k.p.k., art. 446 § 1 i 2 k.p.k.)⁴. Po trzecie, z pojęciem apelacji wiąże się określony model środków odwoławczych⁵ i związane z nim określenie „postępowanie apelacyjne”. Po czwarte, ze słowem „apelacja” związana jest nazwa „rozprawa apelacyjna”.

2. System środków odwoławczych

System środków odwoławczych wiąże się z przyjętym przez ustawodawcę modelem postępowania odwoławczego⁶. Klasyczny model postępowania odwoławczego może mieć charakter apelacyjny albo kasacyjny. Model apelacyjny wprowadził Kodeks postępowania karnego z 1928 r.⁷ Cechą charakterystyczną kontroli apelacyjnej jest ponowne rozpoznanie sprawy w zakresie wskazanym przez skarżącego. Sąd odwoławczy jest sądem merytorycznym. Granice kontroli apelacyjnej wyznacza zakres zaskarżenia. Natomiast mniejsze znaczenie mają zarzuty odwoławcze, gdyż sąd drugiej instancji nie jest nimi związany. Ułatwiają one jedynie kontrolę odwoławczą. W modelu apelacyjnym obowiązuje zasada bezpośredniości, zaś pośredniość w zapoznaniu się z materiałem dowodowym stanowi wyjątek. Sąd odwoławczy ma obowiązek ponownie przeprowadzić dowody, jeżeli jest to konieczne do oceny zasadności apelacji. Sąd ten ocenia dowody i ustala fakty, a następnie wydaje merytoryczne rozstrzygnięcie. Sąd odwoławczy – z przyczyn merytorycznych – nie może uchylić orzeczenia i przekazać sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji. W modelu apelacyjnym od wyroku sądu drugiej instancji przysługuje zwykle zwyczajny środek odwoławczy. Jest to więc system trójinstancyjnego postępowania odwoławczego.

⁴ Por. S. Zabłocki, *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 133, a także S. Waltoś, *Proces...*, s. 515 i n.

⁵ Por. A. Kaftal, *System...*, s. 13 i n. Autor ten wyróżnia trzy modele środków odwoławczych: apelacja, kasacja oraz rewizja.

⁶ Zob. szerzej A. Kaftal, *System...*, s. 13 i n.; R. Kmiecik, *Zasada...*, s. 1665–1667.

⁷ Rozporządzenie Prezydenta RP z 19.03.1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1950 r. Nr 40, poz. 364 ze zm.).

Model kasacyjny kontroli wyroków polega na sprawdzeniu orzeczenia wyłącznie pod względem prawnym. Sąd kasacyjny po rozpoznaniu kasacji w zasadzie sam nie orzeka, lecz bądź uwzględnia kasację i zaskarżony wyrok uchyła, bądź kasację oddala⁸.

W naszym systemie prawnym powstał jeszcze model rewizyjny postępowania odwoławczego. Wprowadziła go reforma procedury karnej z 1949 r.⁹ Nazwa tego modelu pochodzi od przyjętej wówczas nazwy „rewizja” jako środka odwoławczego od wyroków wydanych w pierwszej instancji. W tym modelu postępowanie odwoławcze było dwuinstancyjne. Cechą charakterystyczną tego modelu – w przeciwieństwie do modelu apelacyjnego – było znaczne ograniczenie uprawnień sądu odwoławczego do merytorycznego orzekania i przyznanie właściwie nieograniczonych możliwości do uchylenia wyroku z przyczyn merytorycznych i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania¹⁰. W tym modelu sąd odwoławczy nie przeprowadzał ponownie postępowania dowodowego, choć w wyjątkowych wypadkach i po spełnieniu określonych warunków mógł w ograniczonym zakresie przeprowadzić dowód na rozprawie rewizyjnej.

W modelu rewizyjnym sąd odwoławczy pełnił funkcję kontrolną (stąd nazwa „rewizja”). Nie był natomiast sądem merytorycznym, gdyż ponownie nie rozpoznawał sprawy. Dlatego też jeżeli wyrok sądu pierwszej instancji nie poddawał się kontroli z uwagi na stwierdzone braki np. w materiale dowodowym, to podlegał uchyleniu, a sprawa była przekazywana do ponownego rozpoznania. Sąd rewizyjny, zgodnie z funkcją kontrolną, co do zasady sam nie uzupełniał tych braków. Kontrola odwoławcza odbywała się w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów. W tym modelu szczególnego znaczenia nabrały

⁸ Por. A. Kaftal, *System...*, s. 14 i n.; M. Lipczyńska, *Model postępowania kontrolnego w k.p.k. z 1969 r.*, PiP 1971/2, s. 298–311; K. Marszał, *Proces...*, s. 427–428.

⁹ Ustawa z 27.04.1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. Nr 32, poz. 238), weszła w życie 1.07.1949 r.

¹⁰ Por. M. Lipczyńska, *Model...*, s. 298–311; K. Mioduski, *Model postępowania rewizyjnego w polskim procesie karnym*, PiP 1968/8–9, s. 293 i n.; K. Marszał, *Granice środka odwoławczego w polskim procesie karnym*, „Problemy Prawa Karnego” 1988/14, s. 29.

zarzuty odwoławcze, gdyż co do zasady sąd odwoławczy był nimi związany. Poza zakresem zaskarżenia i podniesionymi zarzutami sąd odwoławczy rozpoznawał sprawę tylko w przypadkach wskazanych w ustawie. W modelu rewizyjnym wprowadzono także tzw. zasadę rewizyjną, czyli zasadę totalnej kontroli zaskarżonego orzeczenia z urzędu pod kątem uchybień o charakterze faktycznym i prawnym. Wyrazem tej zasady był nakaz kontroli wyroku niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów w celu zbadania, czy zawarte w nim rozstrzygnięcia nie są oczywiście niesprawiedliwe¹¹.

W Kodeksie postępowania karnego z 1997 r. środek odwoławczy od wyroku nosi nazwę „apelacja”, jednak poszczególne unormowania dotyczące postępowania apelacyjnego wskazują, że przyjęty przez ustawodawcę model postępowania odwoławczego, pomimo nazwy tego środka, nie jest modelem apelacyjnym, lecz modelem mieszanym złożonym z elementów apelacyjnych, kasacyjnych i rewizyjnych. W wyniku licznych nowelizacji ulegał on jednak transformacji w kierunku zwiększenia liczby elementów apelacyjnych. Początkowo widoczne było jednak silne nachylenie w kierunku modelu rewizyjnego. Po pierwsze, występował dwuinstancyjny model postępowania odwoławczego, w którym, tak jak w modelu rewizyjnym, sąd odwoławczy kontrolował zaskarżony wyrok, a nie ponownie rozpoznawał sprawę. Po drugie, system kontroli odwoławczej oparty został na pośredniości postępowania dowodowego, gdyż sąd odwoławczy, podobnie jak sąd rewizyjny, co do zasady nie przeprowadzał ponownie dowodów. Kontrola wyroku polega bowiem na analizie materiału dowodowego zebranego w pierwszej instancji. Bezpośredniość w zapoznaniu się z dowodami, charakterystyczna dla modelu apelacyjnego, stanowiła wyjątek. Po trzecie, sąd odwoławczy miał tylko uprawnienie, a nie obowiązek merytorycznego orzekania, jednak nie było żadnych ustawowych ograniczeń co do możliwości uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

¹¹ Zob. szerzej M. Rogacka-Rzewnicka, *O wyższości apelacji nad rewizją. Rozważania o modelu postępowania odwoławczego w systemie prawa kontynentalnego w aspekcie historyczno-komparatystycznym*, BSP 2018/23, s. 139 i n.

Nowelizacje Kodeksu postępowania karnego przeprowadzone ustawami z 27.09.2013 r., 20.02.2015 r. i z 11.03.2016 r.¹² zdecydowanie ograniczyły elementy rewizyjno-kasacyjne na rzecz zwiększenia apelacyjności postępowania odwoławczego¹³. Widoczne jest to przede wszystkim w sferze procedowania i orzekania. Sąd odwoławczy nie ma w zasadzie żadnych ograniczeń w przeprowadzaniu dowodów w instancji odwoławczej, poza wyjątkową sytuacją. Sąd odwoławczy może przeprowadzać dowody, jeżeli jest to konieczne do skontrolowania zaskarżonego wyroku. Nie czyni tego jedynie wówczas, gdy zachodzi podstawa do uchylenia wyroku z przyczyn określonych w art. 437 § 2 zdanie drugie k.p.k. (art. 452 § 2 pkt 1 k.p.k.). Szeroki zakres postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym stanowi wzmocnienie apelacyjności tego postępowania. Idący w tym kierunku jeszcze bardziej istotny element apelacyjności to nałożenie na sąd odwoławczy obowiązku merytorycznego orzekania. Wniosek

¹² Ustawa z 11.03.2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437 ze zm.).

¹³ Zob. szerzej D. Świecki, *Reformatoryjne orzekanie w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego*, PS 2014/10, s. 8 i n.; A. Sakowicz, *Postępowanie dowodowe w postępowaniu apelacyjnym. Zarys problematyki* [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, red. P. Wiliński, Warszawa 2015, s. 452 i n.; S. Steinborn, *Postępowanie dowodowe w instancji apelacyjnej w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, Prok. i Pr. 2015/1–2, s. 149 i n.; P. Mirek, *Nowy model postępowania dowodowego przed sądem II instancji – aspekty praktyczne nowelizacji art. 452 k.p.k.*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014/2, s. 52 i n.; S. Zabłocki, *Między reformatoryjnością a kasatoryjnością, między apelacyjnością a rewizyjnością – ku jakiemu modelowi zmierza postępowanie odwoławcze po zmianach kodeksowych w lat 2013–2015* [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, red. P. Wiliński, Warszawa 2015, s. 431 i n.; M. Fingas, S. Steinborn, *Granice rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r. i 20 lutego 2015 r.* [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, red. P. Wiliński, Warszawa 2015, s. 488 i n.; W. Kociubiński, *Zakres orzekania sądu odwoławczego w świetle ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, „Wrocławskie Studia Sądowe” 2014/1, s. 26 i n.; T. Grzegorzczak, *Ku usprawnieniu postępowania apelacyjnego i szerszemu reformatoryjnemu orzekaniu przez sąd odwoławczy* [w:] *Fiat iustitia pereat mundus. Księga jubileuszowa poświęcona Sędziemu Sądu Najwyższego Stanisławowi Zabłockiemu z okazji 40-lecia pracy zawodowej*, red. P. Hofmański, Warszawa 2014, s. 145 i n.; P. Hofmański, *Nowy model postępowania odwoławczego w procesie karnym* [w:] *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, red. S. Steinborn, Warszawa 2016, s. 97 i n.

taki należy wyprowadzić z faktu enumeratywnie wskazanych podstaw do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania w art. 437 § 2 zdanie drugie k.p.k. Oznacza to, że gdy stwierdzone uchybienie nie stanowi podstawy do orzekania kasatoryjnego, sąd odwoławczy ma obowiązek wydać orzeczenie reformatoryjne. Podstawy do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania mają różny charakter. Podstawa z art. 439 § 1 k.p.k. ma charakter formalny. Stanowi zdecydowanie element kasatoryjnego orzekania. Natomiast przejawem rewizyjności postępowania odwoławczego jest podstawa z art. 454 k.p.k. oraz konieczność prowadzenia na nowo przewodu w całości. Szczególnie ta ostatnia podstawa budzi wątpliwości co do potrzeby blokowania merytorycznego orzekania przez sąd odwoławczy. Natomiast podstawa z art. 454 k.p.k. stanowi przejaw dodatkowej gwarancji dla oskarżonego co do niedopuszczalności skazania po raz pierwszy w instancji odwoławczej. Charakterystyczna dla modelu rewizyjnego jest nadal obowiązująca pośredniość, a wyjątkiem bezpośredniość w przeprowadzaniu dowodów. Sąd odwoławczy może wydać orzeczenie co do istoty sprawy na podstawie dowodów zgromadzonych w aktach sprawy. Ponadto pozostał element rewizyjności postępowania odwoławczego w postaci związania sądu odwoławczego zarzutami odwoławczymi, gdy zostaną podniesione w środku odwoławczym. Ponadto zakres kontroli odwoławczej, tak jak w modelu rewizyjnym, jest poszerzony o obowiązek badania z urzędu, czy zaskarżony wyrok nie jest rażąco niesprawiedliwy (art. 440 k.p.k.).

Z powyżej przedstawionych rozważań wynika, że obecny model postępowania odwoławczego ma nadal charakter mieszany, jednak o zdecydowanej przewadze elementów apelacyjności nad elementami kasatoryjności i rewizyjności. W tym modelu obecnie właściwie rozłożono proporcje, zwiększając apelacyjność postępowania odwoławczego¹⁴.

¹⁴ Zob. szerzej C. Kulesza, *Apelacja po nowelizacji – rozważania modelowe* [w:] *Postępowanie karne po nowelizacji z 11.03.2016 r.*, red. A. Lach, Warszawa 2017.

3. Cechy apelacji jako środka odwoławczego

Zgodnie z systematyką Kodeksu postępowania karnego apelacja należy do zwyczajnych środków odwoławczych (dział IX zatytułowany „Postępowanie odwoławcze”, oprócz rozdziału 48, zawiera rozdział 49 dotyczący apelacji i rozdział 50 dotyczący zażalenia i sprzeciwu).

Apelacja jako środek odwoławczy charakteryzuje się bezwzględną dewolutywnością i bezwzględną suspensywnością, skargowością, wywołuje skutek reformacyjny, a w stosunku do oskarżonego wprowadza zakaz *reformationis in peius*.

Dewolutywność o charakterze bezwzględnym oznacza, że zaskarżony wyrok powinien zostać przekazany do kontroli przez sąd wyższej instancji. Suspensywność bezwzględna powoduje wstrzymanie wykonalności zaskarżonego wyroku z powodu złożenia apelacji¹⁵.

Skargowość oznacza, że apelacja może zostać wniesiona tylko przez uprawnione podmioty i tym samym kontrola odwoławcza nie może być przeprowadzona z urzędu¹⁶. Wymieniony zakaz *reformationis in peius* to zakaz pogarszania sytuacji oskarżonego, gdy wniesiono środek odwoławczy na jego korzyść, przy braku skargi na niekorzyść. Zakaz ten stanowi gwarancję procesową dla oskarżonego polegającą na tym, że z powodu zaskarżenia przez niego wyroku nie zostaną zwiększone dolegliwości wynikające z kwestionowanego orzeczenia. Reformacyjny skutek oznacza, że wniesienie apelacji powoduje merytoryczną kontrolę zaskarżonego wyroku, w wyniku której może nastąpić nie tylko jego uchylenie lub utrzymanie w mocy, lecz także zmiana¹⁷.

Apelacja jako środek odwoławczy o charakterze bezwzględnie dewolutywnym powoduje przekazanie sprawy do rozpoznania przez

¹⁵ Por. K. Dudka, H. Paluszkievicz, *Postępowanie karne*, Warszawa 2015, s. 452.

¹⁶ Por. J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2001, s. 234; A. Bulsiewicz, M. Jeż-Ludwichowska, D. Kala, D. Osowska, A. Lach, *Przebieg...*, s. 183; K. Marszał, *Proces...*, s. 431.

¹⁷ Por. J. Grajewski, *Przebieg...*, s. 234; K. Marszał, *Proces...*, s. 431.

sąd wyższej instancji (art. 25 § 3 i art. 26 k.p.k.). W procesie karnym możemy wyróżnić dwa podstawowe układy postępowania odwoławczego w relacji organ *a quo*–organ *ad quem*, które wynikają, po pierwsze, z rozwiązań ustrojowo-organizacyjnych, a po drugie – z uregulowań procesowych. Odnośnie do apelacji obie te sfery są ze sobą ściśle powiązane, choć procesowy aspekt układu instancyjnego związany jest z ustawowo ukształtowaną właściwością funkcjonalną sądu odwoławczego jako sądu wyższego rzędu w znaczeniu ustrojowo-organizacyjnym. W tym ostatnim aspekcie związanym z usytuowaniem sądu w określonym układzie hierarchicznym uzasadnione jest używanie pojęć sądu niższego rzędu i sądu wyższego rzędu¹⁸. Natomiast w sferze procesowej, w której akcent pada na rozwiązania kompetencyjne, w postępowaniu apelacyjnym należy operować pojęciami sądu pierwszej instancji i sądu drugiej instancji¹⁹.

Właściwość funkcjonalna sądów uprawnionych do rozpatrywania apelacji przedstawia się następująco:

- 1) art. 25 § 3 k.p.k. ustanawia sąd okręgowy jako sąd odwoławczy do rozpoznawania apelacji od wyroków wydanych przez sąd rejonowy;
- 2) art. 26 k.p.k. ustanawia sąd apelacyjny jako instancję odwoławczą od wyroków wydanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy;
- 3) art. 655 § 1 pkt 1 k.p.k. ustanawia Sąd Najwyższy jako instancję apelacyjną od wyroków wydanych w pierwszej instancji przez wojсковy sąd okręgowy.

Należy jeszcze wskazać, że w niektórych sytuacjach procesowych Sąd Najwyższy – Izba Karna będzie także rozpoznawał apelacje jako sąd drugiej instancji. Pierwsza z nich może wystąpić na podstawie

¹⁸ Tak np. terminem „sąd wyższy” posługuje się ustawodawca w art. 77 § 1 pkt 1 i § 9 ustawy z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.). Natomiast w ustawie z 17.06.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.) ustawodawca użył określenia „sąd przełożony” (art. 4 ust. 1 ustawy).

¹⁹ Por. Z. Doda, *Zažalenie...*, s. 149 i n.

art. 441 § 5 k.p.k., kiedy Sąd Najwyższy, rozstrzygając zagadnienie prawne, przejmie sprawę do swojego rozpoznania i tym samym rozpozna apelację wniesioną od wyroku sądu rejonowego lub okręgowego. Druga taka sytuacja może mieć miejsce wówczas, gdy na podstawie art. 547 § 3 zdanie pierwsze k.p.k. sąd apelacyjny, wznawiając postępowanie, uchyli zaskarżony wyrok i wyda wyrok uniewinniający lub umarzający postępowanie. Wówczas, zgodnie z art. 547 § 3 zdanie drugie w zw. z art. 444 i 27 k.p.k., od takiego wyroku będzie przysługiwała apelacja do Sądu Najwyższego²⁰.

²⁰ Por. Z. Doda, *Rola Sądu Najwyższego w świetle nowego kodeksu postępowania karnego*, PiP 1998/9–10, s. 138; M. Zbrojewska, *Rola i stanowisko prawne Sądu Najwyższego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 213.

Rozdział III

OTWARCIE DROGI DO WNIESIENIA APELACJI

1. Przedmiot zaskarżenia

Przedmiotem zaskarżenia w drodze apelacji jest wyrok sądu pierwszej instancji (art. 444 § 1 k.p.k.). Jest to taki rodzaj orzeczenia, w którym sąd w sposób imperatywny i wiążący uczestników procesu (także organy procesowe) bądź rozstrzyga o przedmiocie procesu (wyrok merytoryczny), bądź decyduje o niedopuszczalności postępowania, ustalając już po rozpoczęciu przewodu sądowego istnienie ujemnej przesłanki procesowej wyłączającej merytoryczne orzekanie (wyrok formalny)¹.

Wykładnia systemowa art. 444 § 1 k.p.k. przez odwołanie się do treści art. 460 k.p.k. prowadzi do wniosku, że apelacja jako środek odwoławczy związana jest nie tyle z formą rozstrzygnięcia, ile z przedmiotem rozstrzygania. W wypadku bowiem, gdy w wyroku zawarte jest rozstrzygnięcie o kosztach lub opłatach i jest ono wyłącznie przedmiotem zaskarżenia, to środkiem odwoławczym jest zażalenie, a nie apelacja. To rozwiązanie prowadzi do dalszego wniosku, że apelacja służy do zaskarżenia rozstrzygnięć zawartych w wyroku związanych ściśle z przedmiotem procesu, a więc dotyczących odpowiedzialności za zarzucane przestępstwo. Konsekwencją tego stwierdzenia jest także

¹ Por. E. Skrętowicz, *Wyrok sądu karnego pierwszej instancji. Z problematyki wyrokowania*, Lublin 1989, s. 61.

to, że o formie apelacji decyduje nie forma rozstrzygnięcia, ale przedmiot rozstrzygania. Dlatego też apelacja przysługuje także wtedy, gdy orzeczenie zostanie wydane w niewłaściwej formie (np. zamiast wyroku sąd wyda postanowienie). W orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz w doktrynie panuje w tej kwestii zgodny pogląd, że orzeczenie sądowe zapadłe w niewłaściwej formie należy oceniać nie według tej błędnej formy, lecz według materialnej jego istoty i procesowego znaczenia orzeczenia². W takiej sytuacji znajduje zastosowanie reguła wyrażona w art. 118 § 1 k.p.k., która odnosi się także do czynności procesowej dokonanej przez organ procesowy. O rozgraniczeniu sfery kontroli apelacyjnej i zażaleniowej powinna decydować merytoryczna treść orzeczenia, a więc nie to, jak formalnie oznaczono dane orzeczenie, lecz w jakiej formie zgodnie z ustawą należało je wydać³. W związku z powyższym trzeba przyjąć, że skarżący powinien wnieść środek odwoławczy w takiej formie, jaka jest przewidziana dla danego rozstrzygnięcia i z zachowaniem warunków wymaganych dla właściwego środka odwoławczego. Jeżeli jednak skarżący dostosuje rodzaj środka odwoławczego do błędnej formy orzeczenia, to zgodnie z art. 118 § 2 k.p.k. należy uznać ten środek za taki, jaki powinien być wniesiony od prawidłowo wydanego orzeczenia. Strona nie może bowiem z powodu nadania przez sąd niewłaściwej formy ponosić ujemnych skutków procesowych.

Apelacja przysługuje od każdego wyroku. Wyjątkiem jest wyrok nakazowy, od którego przysługuje sprzeciw (art. 506 § 1 k.p.k.). Apelację wnosi się do sądu pierwszej instancji, który wydał zaskarżony wyrok (art. 428 § 1 k.p.k.). Jednakże w wypadku skierowania apelacji do niewłaściwego sądu – zgodnie z treścią art. 118 § 3 k.p.k. – przekazuje on ten środek sądowi właściwemu. W takiej sytuacji o terminowości złożenia apelacji decyduje data jej rzeczywistego wniesienia, a nie data wpływu do organu właściwego (art. 125 k.p.k.). Należy dodać,

² Tak w uchwale SN z 11.05.1961 r., VI KO 7/59, OSN 1961/3, poz. 40, a następnie, aprobując poprzednie stanowisko, SM w uchwale z 30.06.1971 r., VI KZP 23/71, OSNKW 1971/10, poz. 148. Zob. także Z. Doda, A. Gaberle, *Kontrola odwoławcza w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1997, s. 51 i n.

³ Por. Z. Doda, A. Gaberle, *Kontrola...*, s. 52.

że zgodnie z zasadą racjonalnego formalizmu wynikającą z art. 118 § 2 k.p.k.⁴ niewłaściwe oznaczenie środka odwoławczego nie pozbawia tej czynności znaczenia prawnego, gdyż znaczenie czynności procesowej ocenia się według treści złożonego oświadczenia.

2. Wniosek o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku

Warunkiem wniesienia apelacji od wyroku jest uprzednie złożenie wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie jego uzasadnienia. Wniosek składa się do sądu, który wydał wyrok, w terminie zawitym 7 dni (art. 422 § 1 k.p.k.), a w trybie przyspieszonym – w terminie zawitym 3 dni (art. 517h § 1 k.p.k.). Przy obliczaniu tego terminu nie wlicza się dnia, od którego liczy się dany termin (art. 123 § 1 k.p.k.). Bieg terminu rozpoczyna się od daty ogłoszenia wyroku (art. 422 § 1 *in principio* k.p.k.). Jednak gdy ustawa przewiduje doręczenie wyroku, termin do złożenia wniosku biegnie od daty doręczenia (art. 100 § 3 k.p.k.). Pierwszy przypadek przewidziany jest w art. 422 § 2a *in fine* k.p.k. W warunkach określonych w tym przepisie doręczeniu podlega wyrok wydany na rozprawie. Chodzi tu o oskarżonego pozbawionego wolności, który nie ma obrońcy i – pomimo złożenia wniosku o doprowadzenie na termin rozprawy głównej, na którym ogłoszono wyrok – nie był obecny podczas jego ogłoszenia. Zauważyć należy, że w wypadku złożenia wniosku o doprowadzenie w terminie 7 dni od daty doręczenia zawiadomienia o terminie rozprawy oskarżony powinien zostać doprowadzony (art. 353 § 5 k.p.k.). W przeciwieństwie do rozprawy apelacyjnej, na którą doprowadzenie na wniosek oskarżonego jest względnie wiążące (art. 451 k.p.k.), w wypadku rozprawy głównej wniosek złożony w terminie jest wiążący bezwzględnie. Oznacza to, że zastosowanie art. 422 § 2a k.p.k. pociągające za sobą konieczność doręczenia oskarżonemu odpisu wyroku i powodujące dopiero z tym momentem rozpoczęcie biegu terminu do złożenia wniosku o sporządzenie uzasadnienia może mieć miejsce w dwóch sytuacjach. Pierwsza sytuacja występuje, gdy oskar-

⁴ Por. S. Zabłocki, *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne...*, s. 27.

żony złożył wniosek o doprowadzenie na rozprawę główną i wniosek ten został uwzględniony, ale sąd odroczył wydanie wyroku i na jego ogłoszenie nie doprowadził oskarżonego (art. 419 § 1 k.p.k.), który nie miał obrońcy. Druga sytuacja występuje, gdy wniosek o doprowadzenie na rozprawę główną został pozostawiony bez rozpoznania z uwagi na złożenie go po terminie, gdyż jego uwzględnienie powodowałoby konieczność odroczenia rozprawy (art. 353 § 5 zdanie drugie k.p.k.), a oskarżony nie ma obrońcy. Należy podzielić pogląd, że skoro w art. 422 § 2a k.p.k. nie ma zastrzeżenia, że chodzi o wniosek o doprowadzenie złożony w ustawowym terminie, to warunkiem doręczenia odpisu wyroku jest złożenie wniosku o doprowadzenie przed terminem rozprawy niezależnie od tego, czy oskarżony dochował 7-dniowego terminu na dokonanie tej czynności⁵.

Drugi przypadek doręczenia wyroku przewidziany został w wypadku wydania wyroku o wznowieniu postępowania. Taki wyrok, wydany na posiedzeniu, doręcza się stronom (art. 547 § 5 k.p.k.). Termin do złożenia wniosku o doręczenie uzasadnienia wyroku sądu wznowieniowego, otwierający drogę do wniesienia apelacji w przypadkach wskazanych w art. 547 § 3 zdanie drugie k.p.k., biegnie zatem od daty jego ogłoszenia.

Rozważenia wymaga jeszcze sytuacja związana z wydaniem wyroku na posiedzeniu, w którym oskarżony pozbawiony wolności ma prawo uczestniczyć. Chodzi tu o wyrok warunkowo umarzający postępowanie oraz wyrok wydany w trybie konsensualnym. W tych przypadkach do oskarżonego pozbawionego wolności ma zastosowanie art. 451 k.p.k. (art. 96 § 1 zdanie drugie k.p.k.). Przepis ten uprawnia do nieuwzględnienia wniosku o doprowadzenie pomimo złożenia go w terminie. Jednak wówczas, gdy oskarżony nie ma obrońcy, wyznacza się obrońcę z urzędu. W konsekwencji w przypadku niedoprowadzenia oskarżonego pozbawionego wolności na ogłoszenie wyroku jest on reprezentowany przez obrońcę. W takiej sytuacji, przy odpowiednim zastosowaniu do posiedzenia art. 422 § 2a k.p.k. (w przepi-

⁵ Por. D. Kala, M. Klubińska, *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji po nowelizacji z 2016 roku. Komentarz praktyczny*, Kraków 2016, s. 51–52.